

KAASÕPILASTE HINDAMISEST KURTIDEL ÕPILASTEL

T. Puik

Noore inimese, tulevase kodaniku kujunemist mõjustavad paljud tegurid: kodu, lapsevanemad, õpetajad-kasvatajad, pioneeriorganisatsioon, massikommunikatsioonivahendid, töö ringides, elu ja tegevus internaadis jpm. Kõik need mõjutused moodustavad ühtse süsteemi, milles iga vahendit tuleb vaadelda teistega koos. A. Makarenko kirjutab: "Mingit vahendit ei saa tunnustada ei heaks ega halvaks, kui vaatleme teda lahus teistest vahenditest, kogu süsteemist, mõjude kogu kompleksist" (1954, lk. 240).

Eriinternaatkoolides tehtav õppe-kasvatustöö seab pedagoogide ette veel spetsiifilised eesmärgid, mis tulenevad otseselt ühe või teise erikooli õpilaskontingendi iseärasustest, defekti iseloomust ja raskusest, koolielu korraldusest ja ka kooli asukohast. Iga erikoolis töötav pedagoog peab tundma ja teadma kõiki neid tegureid, mis tema kasvandikke mõjutavad - alates iga õpilase kodust kuni koolisiseste õpilassuheteni välja. Järelikult peab hea pedagoog olema elu hästi tundev inimene ja samal ajal sügavate erialaste teadmistega spetsialist - õpilaste suunaja, õpetaja ja kasvataja. V. Suhhomlinski kirjutab, et kasvatus tähendab kasvataja ja kasvandike vaimuelu ühtsust - nende ideaalide, püüdluste, huvide, mõtete ja tundmuste ühtsust (1978, lk. 8). See mõte kehtib täiel määral ka eriinternaatkooli kollektiivis.

Viimasel aastakümnel on üldharidus- ja erikoolides tehtud mitmeid uurimusi ühe õpilasi mõjutava teguri - omavaheliste suhete - tundmaõppimiseks (J. Kolominaki, J. Orn, V. Petrova, A. Belov, A. Belova, B. Belinski, E. Viitar jpt.). Omavaheliste suhete tundmaõppimine on väga tihedas seoses õpilase isiksuse uurimisega. Kuidas ühinevad omavahel erinevad maailmad, kelleks iga laps tõe poolest on, kuidas need maailmad üksteist mõjutavad ja mille poolest üksteisest erinevad? D. Elkonin ütleb, et lapse isiksuse ja temale iseloomulike joonte arengus on oluliseks teguriks keskkond, mis ei ole mitte lapse arengu tingimus ega miljöö, vaid arengu allikas (1931, lk. 15). Selles keskkonnas on laps pidevas suhtlemises teda ümbritsevate inimestega -

vanemate, kasvatajate, eakaaslastega. Sotsiaalset toitu omandab laps ümbritsevast keskkonnast ainult niivõrd, kui võrd ta ise on aktiivne ja kaasa haaratud olemasolevatesse ühistesse tegevustesse (J. Piaget, 1966, lk. 22). Kurtide õpilaste omavaheliste suhete kujunemise ja arengu uurimiseks on meil tehtud mõningad katsed, milles on selgunud kurtide õpilaste enesehinnangu arengu iseloom, interpersonaalse pertseptsiooni iseärasused jm. (T. Puik, 1974, 1981).

Käesolevas artiklis tulevad vaatluse alla kurtide õpilaste hinnangud kaaslaste kohta mitmesuguste igapäevaste rollide täitmisel.

Kuidas kujunevad hinnangud kaaslaste kohta kuuljatel lastel? I. Kon toob ära W. Livesley ja D. Bromley andmed, mille järgi 7. - 8. aastani hindavad lapsed inimest absoluutselt ühetähenduslikult välise kuju järgi: hea või halb inimene. 8 - 12-aastased lapsed hakkavad taipama, et inimesed on omavahel erinevad, hinded hakkavad diferentseeruma, kuid vastuolusid ei suudeta seletada (1978, lk. 267). J. Kolominski teeb kooliõpilaste suhete uurimustest järelduse, et vastastikku antud hinnangud ja motiivid algklassides sõltuvad suurel määral õpetajast, kelle suhtumise stiil õpilastega kujundab klassi psühholoogilise atmosfääri (1976, lk. 211). Kuid samal ajal hakatakse järjest rohkem tähelepanu pöörama kaaslastele, kelle arvamused ja hinnangud mõjuvad õpilastele varsti rohkem kui õpetaja omad (Božovitš, 1968, lk. 290). Samadel seisukohtadel on ka B. Belinski, kes on uurinud kaasõpilaste hindamist kurtide kooli II - IV klassis: just pedagoog oma arvamuste, nõudmistega ja hinnangutega mõjutab õpilaste vaadete kujunemist (1977, lk. 5 - 6). Keskmise kurtide õpilaste asend sõltub nende õppe edukusest, kohusetundlikkusest, suhtumisest õppimisse, korralikust välimusest (A. Belov, N. Belova, 1977. lk. 6 - 8).

13-aastaselt toimub kaaslaste mõistmisel hüpe: endine must-valge hinnang laguneb, võimalikuks saavad mitmekülgsed hinded: hea inimene, kes sattus keerulisse olukorda; tulemuste poolest halb käitumine, ehkki teo motiivid olid heatahtlikud jne. Mõistetakse kaaslaste käitumist kontekstis: kui isikupäraste iseloomuomaduste ilmingut, kui eelnevate olukordade tagajärge. Alles pärast 15. eluaastat keskendub peatähelepanu käitumise varjatud motiivide väljatoomisele (I. Kon, 1978, lk. 267 - 268).

Meie uurimuse ülesanneteks oli välja selgitada: 1) kuidas kurdid õpilased mõistavad nõudmisi, mida esitab neile mitmesuguste rollide täitmine: pioneeride rivivõistluse kohtunik, peo peremees-perenaine, võistkonna kapten; 2) kuidas hindavad õpilased kaaslaste välimust - keda peetakse kõige ilusamaks õpilaseks; 3) keda peetakse kõige huvitavamaks õpilaseks; 4) kuidas mõistavad õpilased põhjuse-tagajärje seost kollektiivses tegevuses.

Peo peremehe-perenaise ja kapteni rolli sobivust on analüüsitud varasemas artiklis (T. Puik, 1981). Siin tuleb vaatluse alla rivivõistluse kohtnikuks sobivus.

Ekspereiment toimus 80 IV - XII kl. õpilasega Porkuni Eriinternaatkoolis, neist 34 olid tüdrukud ja 46 poisid. Katseisikud jagunesid 3 vanusegruppi: 10 - 12-aastased (28 õpilast), 13 - 15-aastased (31 õpilast) ja 16 - 19-aastased (21 õpilast). Katse viidi läbi kahes osas. Praktiliseks tegevustestiks oli Nõukogude armee aastapäeval toimunud rivivõistlus. Järgmisel päeval kirjutasid õpilased sotsio-meetrilise kirjandi.

Rivivõistlusel osalesid kõik pioneerirühmad. Kohtunikud olid varem malevanõukogu poolt määratud - 3 tüdrukut ja 2 poissi VII - XII klassist. Kuidas põhjendasid nende õpilaste kohtnikuks sobivust erinevas vanuses kurdid? 10-12-aastaste õpilaste hinnangud on ühetähenduslikud, diferentseerimata: "hästi", "tublid" (58,62 % selle vanusegrupi põhjendustest). Üksikud selle vanusegrupi õpilased on märkinud ka käitumist - "korralikud" (27,14 %), õppimisoskusi ("tark", "õpib hästi").

13 - 15-aastaste õpilaste hinnangud on juba avaramad. Ebamääraste põhjenduste ("tubli") protsent on madal, ainult 4,65. Kõige enam tuuakse esile korralikkust (34,88 %), hoolisust (16,28 %), võrdselt rolli (kommunistlik noor) ja ausust (11,63 %). Märgitakse ka juba spetsiifilisi oskusi, mis on vajalikud rivivõistluse kohtnikule: "oskavad rivivõistlust kontrollida", "jälgivad hoolega", "õiglased". Kõige vanema grupi õpilased mõistavad juba enam-vähem täpselt kohtnikule esitatavaid nõudmisi: "tark" (16,67 %), "tark kohtunik" (6,67 %), "aus", "tähelepanelik", "jälgib teraselt", "oskab hindeid panna", "on ise marssinud", "on teadlik rivivõistluse suhtes", "hindab objektiivselt" (3,33 - 6,67 %). Selgub, et tuuakse välja küllalt olulised kohtu-

niku omadused. Poiste ja tüdrukute vastustes olulisi erinevusi ei ole. Poisid nimetasid tüdrukutest rohkem korrallikkust, ka tublidust. Erinevus tuleneb nooremast vanusegrupist, kus poisse on 3 korda tüdrukutest rohkem.

Õpilased pidid sotsiomeetrilises kirjandis põhjendama ka rivi võistluse võitnud pioneerirühma võitu ja viimasele kohale jäänud rühma kaotust.

Ka siin on põhjendused vanuserühmade kaupa erinevad. Nooremad, IV - V kl. õpilased nimetasid võidu põhjuseks hästi marssimist, tublidust, kaotuse põhjuseks märgiti lohakust, halvasti marssimist, ka palju vigu. Võib arvata, et sõna "lohakas" all mõtlevad kurdid siin ebatäpseid pöördeid, korralduste mittejälgimist jms. Ka keskmine vanusegrupp väljendab end veel ebatäpselt: "Võit saadi korrallikkuse ja hästi marssimise eest" (40,62 %), "väga hästi" (34,38 %), "korrallikult" (9,38 %). Ainult 2 õpilast nimetas täpsust. Kaotust ei osatud paremini väljendada: "marssisid halvasti", "ei oska marssida" (89,66 %). Üks õpilane kirjutas: "palju vigu", üks: "segamini".

16 - 19-aastased oskavad välise tunnuse, tagajärje taga välja tuua juba põhjust: "enne võistlust kaua treeninud" (20 %), "täpsed" (12 %), "marssisid õigesti" (8 %), "harjutasid iga päev" (8 %). Suurima põhjenduste protsendi annab ikka veel üldsõnaline "marssisid hästi" (8 õpilase vastus). Ka kaotuse puhul on põhjendusena esikohal "marssisid halvasti" (40 %). Märgitakse ka, et harjutati vähe ja harva (25 %). Üksikud õpilased töid kaotuse põhjustena esile heidetud suhtumist, vähest treenimist, noorust (kaotajaks jäi noorem pioneerirühm - mõeldud on siin nähtavasti vähest võistlemise ja pioneeririvi kogemust), halvasti sooritatud pöördeid, tähelepanematust.

Poiste ja tüdrukute põhjendused langevad enamuses kokku. Ainult üks tüdruk tõi kaotuse põhjuseks lohakuse (poistest 15). Poisid põhjendasid võitu rohkem ebamääraselt kui tüdrukud: "hästi" (vastavalt 12 ja 5 õpilast). Tüdrukud on veidi konkreetsemad: "marssisid hästi" (15 tüdrukut ja 9 poissi), "marssisid halvasti" (28 tüdrukut ja 18 poissi).

Kokkuvõtteks võime öelda, et kollektiivse tegevuse hindamine valmistab kurtidele õpilastele rohkem raskusi kui mingit rolli täitva üksiku õpilase hindamine. Võimalik, et

sellest tulenevalt ei tunneta iga õpilane ka oma isiklikku vastutust ja rolli kollektiivses tegevuses.

Kes on kurtide arvates kõige ilusamad ja kõige huvitavamad õpilased?

Kõige ilusamaiks õpilasteks tunnistati 48,66 % pois-
test ja 51,34 % tüdrukutest. Keskmiselt sai iga õpilane
2,67 valikut. Standardhälve $\sigma = 4,26$. Ühtki valikut ei
saanud 26 poissi ja 15 tüdrukut. Näeme, et valikud on kül-
laltki diferentseeritud. Poisid said oma valikutest 55,05 %
poistelt, tüdrukud tüdrukutelt 50,43 %. Siit nähtub, et vä-
list ilu märgatakse oma soo esindajate hulgas sama palju
kui vastassoost õpilastel. Valikute saamisel ei ole oluline
vanus. Kõige ilusamaks osutus üks VII klassi tüdruk, kes sai
18 valikut (poistelt 7, tüdrukutelt 11). Selllega langes suu-
rim arv valikuid VII klassi - 24,11 %. Järgnesid XII klas-
si (20,98 %) ja XI klassi (20,53 %) õpilased. Ühtki ilusat
õpilast ei nimetatud IV^b klassist. Vähe valikuid (0,89 %) langes ka VI^b klassi. Poistest peeti ilusamaks (10 valiku-
ga) üht XII kl. õpilast, keda poisid valisid 6, tüdrukud 4
korral. Valijad olid enamuses (7) nooremad õpilased. Nime-
tatud noormees oli ka puhkeõhtu peremees. Oma vanusegru-
pis said poisid ja tüdrukud valikuid enam-vähem võrdselt
(vastavalt 43,12 % ja 48,69 %). Erinevus esineb noorematelt
ja vanematelt saadud valikutes. Poisid said noorematelt va-
likuid 47,71 %, tüdrukud 24,35 %. Vanematelt saadud vali-
kud moodustasid poistel 9,17 %, tüdrukutel 26,96 %, s. o.
ligi 3 korda rohkem.

Vanusegruppide kaupa jaotusid valikud ebaühtlaselt: kõi-
ge vähem 10-12-aastastele, kuid nende oma valikutest langes
poistele ainult 45 %. Klasside kaupa valikuid vaadates on
märgata suuri erinevusi. VII kl. õpilased andsid valikuid
oma klassi ja klassist välja võrdselt (50 %), väljastpoolt
klassile tulnud valikutele langes aga 83,33 %. Huvitav on,
et VI^a klassi õpilased andsid 92,59 % valikutest väljapoo-
le, said ka väljastpoolt 92,31 % valikuid. Kas siit järe-
ldub, et õpilased ei märka oma klassi poisse-tüdrukuid, et
sella klassi õpilastel on suhted kõige vähem koondunud oma
klassi? Huvitavaid õpilasi osutus olevat ilusamatest poole
vähem. Keskmiselt sai iga õpilane 1,38 valikut, $\sigma = 3,43$.
Valikuid sai 15 tüdrukut (44,12 %) ja 14 poissi (30,43 %).
Poisid said 43,96 % valikutest poistelt, tüdrukud tüdruku-

telt 64 %. Väljastpoolt klassi anti poistele 86,81 %, tüdrukutele 92 % valikuist. See räägib tihedast suhtlemisest kogu õpilaskollektiivi ulatuses. Seda väidet kinnitavad saadud valikud vanusegruppidele: poisid said nooremalt õpilastelt 57,14 %, tüdrukud 28 %, oma vanusegrupist aga poisid 25,28 %, tüdrukud 48 % valikutest. Võib arvata, et poisid suhtlevad kogu kollektiiviga, tüdrukud rohkem oma vanusegrupis ja oma soo piires. 13 - 15-aastastele anti valikuid nooremalt ja vanematelt kokku 73,68 %, vanimad õpilased said kahelt nooremalt vanusegrupilt 73,53 % valikutest. Vanuse kasvades suureneb saadud valikute arv. XII kl. õpilased said 42,24 % kõigist valikuist. Kõige ilusam noormees osutus 28 valikuga ka kõige huvitavamaks. Samuti oli ta malevanõukogu poolt valitud puhkeõhtu peremeheks - oma hea suhtlemisoskuse, käitumise ja organisatorlike võimete tõttu. Samal ajal väga heade intellektuaalsete võimetega, laia silmaringi ja mitmekülgsede huvidega XII kl. noormees nimetati kõige huvitavamaks õpilaseks ainult 10 korral. Valikute arvult teisel kohal (11) oli üks VIII kl. poiss, kes on õpilaste hulgas populaarne sportlike võimete poolest. Ka teda hinnatakse väljaspool klassi rohkem kui oma klassis - võimalikust kaheksast valikust sai ta oma klassi õpilastelt ainult 3. Teda pidasid huvitavamaks 6 tüdrukut, neist 4 XI klassist.

Võrreldes saadud valikuid vanusegruppide kaupa, näeme, et kõige huvitavamateks õpilasteks peetakse 16 - 19-aastasi, kes said 58,62 % valikutest. Võib väita, et õpilased oskavad väga hästi hinnata kaaslaste suhtlemisoskust (mida kurdid peamiselt mõtlevadki "huvitava" all), sest mitte kõik vanemad õpilased ei osutunud võrdselt teiste jaoks ilusateks ja huvitavateks. Kõige vanematest sai valikuid ainult 52,38 % õpilastest. Üht XI kl. tüdrukut, kes välimuse poolest oli II kohal (sai 17 valikut), et peetud ühtki korda huvitavaks. Noorimad, 10 - 12-aastased said ainult 8,62 % valikutest. Nemad ise olid aktiivsed teiste hindamisel - 25,64 % valikuist üldse tuli sellelt vanusegrupilt.

Võime teha järelduse, et noorematele õpilastele on vanemad eeskujuks, keda jälgitakse ja tuntakse. Vanemad õpilased seevastu noorematele samasugust tähelepanu ei pööra.

Kokkuvõtteks. Kurdid õpilased hakkavad nägema kaaslaste käitumisoskusi, isiksuse omadusi, võimeid ja suhtlemisosku-

si hiljem kui kuuljad õpilased, jäädes neist maha 2 - 3 aasta võrra. Raakusi valmistab kollektiivse tegevuse ja selle tulemuste hindamine. Toetudes varasematele uurimistele, võib väita, et mahaajäämus on osaliselt tingitud ka sõnavara arengust. Järelikult tuleb õpilaste sõnavara rikastamisele ja arendamisele pöörata väga suurt tähelepanu, kasutades selleks ära kõik võimalused. Õpilase populaarsus ei olene mitte tema välisest, vaid eelkõige suhtlemisosa-kusest. Positiivne on, et vanemate klasside õpilased on noorematele eeskujuks. Õpilaste arengut mõjutavad positiiv-selt ka tihedad kontaktid erinevast vanusest ja erinevatest klassidest õpilaste vahel.

Kasutatud kirjandus

- Makarenko, A. Kommunistlikust kasvatuses. Tln., 1954, lk. 240.
- Puik, T. Kurtide õpilaste interpersonaalsest pertseptsi-onist. Diplomitöö. Trt., 1974.
- Puik, T. Kurtide õpilaste enesehinnangust. - Коррекцион-ная работа в специальных школах. Труды по дефек-тологии III, с. 24-33. TRÜ toimetised nr. 559, Trt., 1981.
- Vassili Suhhomlinski mõtteid kasvatuses. Tln.: Valgus, 1978, lk. 8.
- Белинский Б.Л. К вопросу о формировании оценки и самооценки у глухих учащихся начальных классов. - Тезисы докладов конференции "Изучение личности аномаль-ного ребёнка". М., 1977, с. 5-6.
- Белов А.Г., Белова Н.Н. Изучение психологии взаимоотношений в коллективе школы-интерната для глухих детей. - Тезисы докладов конференции "Изучение личности аномального ребёнка", М., 1977, с. 6-8.
- Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. М., 1968, с. 290.
- Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах. Минск, 1976, с. 211.
- Кон И.С. Открытие "Я". - М.: Политиздат, 1978.
- Пиже Ж. Психология, междисциплинарные связи и система наук. М., 1966, с. 22.

Эльконин Д.Б. Детские коллективы. - Учебник педологии для педтехникумов, ч. 2. М.-Д., 1931, с. 15.

ОБ ОЦЕНКЕ СОЦИОМЕТРИЧЕСКОГО СОЧИНЕНИЯ ШКОЛЬНИКАМИ

Т. Пушк

Резюме

В статье анализируются результаты социометрического сочинения и социометрического теста-действия у глухих учащихся (84 ученика из Поржунской спецшколы-интерната). Учащиеся должны были оценивать сотоварищей по внешности, по умению общаться и по результатам пионерского строевого смотря-конкурса. Выяснилось, что глухие ученики отстают в оценке сотоварищей на 2-3 года по сравнению со слышащими. Оценка деятельности одного ученика оказалась для них более легкой задачей по сравнению с оценкой групповой деятельности.